

Варіантне наголошування слів. Словорозрізнявальний, форморозрізнявальний і діалектний наголоси

В українській мові є слова, у яких правильними є два варіанти наголошування. Це має назву **«варіантне наголошування слів»**. Ви можете обрати той наголос, який вам до вподоби. Слова не змінюють свого значення й нічим одне від одного не відрізняються. Зверніть увагу на такі пари:

алф^Авіт – алфав^Іт
б^Айду́же – байд^Уже
весн^Яний – веснян^Ий
в^Исіти – вис^Іти
д^Оговір – догов^Ір
допов^Ідач – доповід^Ач
з^Авжди – завжд^И

сл^Ізьми - слізьм^И
наз^Авжди – назавжд^И
зокр^Ема – зокрем^А
м^Абуть – мабу^{ТЬ}
п^Омилка – пом^Илка
т^Акож – так^Ож
ясн^Ий – ^Ясний

В окремих словах зміна наголосу призводить до зміни значення слова. Такий наголос має назву **«словорозрізнявальний»**:

в^Аги і ваг^И
в^Игода і виг^Ода
в^Ідомість і від^Омість
з^Аклад і закл^Ад
з^Ахват і захв^Ат
к^Опчений і копч^Ений
нік^Оли і н^Іколи

оргАн і Орган
пІдданий і піддАний
пОділ і подІл
похІдний і похіднИй
прОшу і прошУ
тЕпло і теплО

У всіх поданих парах наведено слова з різним значенням:

вАги – пристрій для вимірювання маси тіла;

вагИ – родовий відмінок (кого? чого?) від іменника «вага»;

вИгода – те, що дає добрі наслідки в чому-небудь, якийсь прибуток;

вигОда – зручність у чомусь, сприятливі умови (зручності в побуті);

вІдомість – бухгалтерський документ;

відОмість – популярність;

зАклад – установа з певним штатом службовців і адміністрацією;

заклАд – парі, умова між суперечальниками, за якою той, хто програв, повинен виконати щось;

зАхват – внутрішнє піднесення, зацікавлення;

захвАт – дія зі значенням «захватити», «захвачувати»;

кОпчений – дієприкметник від дієслова «копити»;

копчЕний – прикметник зі значенням «виготовлений за допомогою копчення»;

нікОли – за жодних обставин;

ніКоли – немає часу для чого-небудь;

оргАн – музичний інструмент;

Орган – частина, елемент чогось (організму, установи тощо);

пІдданий – дієприкметник від дієслова «піддати»;

піддАний – іменник зі значенням «особа, яка перебуває у підданстві певної держави, влади, правителя»;

поДіл – дія зі значенням «поділяти»;

подІл – низько розташована місцевість; нижній край сукні;

похІдний – стосується походу;

похіднИй – утворений, виведений з іншого;

прОшу – слово ввічливості;

прошУ – звертання з проханням до кого-небудь;

тЕпло – прислівник від іменника «теплий»;

теплО – іменник (нагрів, підвищена температура чогось).

У деяких випадках зміна наголосу вказує на зміну граматичної форми (категорії) слова (наприклад, відмінок, число – в іменниках). Такий наголос має назву **«форморозрізнявальний»**:

руки – ру^ки

1. Під час епідемії потрібно обробляти ру^ки (З.в.) антисептиком.
2. У мене чисті ру^ки (Н.в.).
3. Я не бачу жодної ру^ки (Р.в.).

Також форморозрізнявальний наголос може вказувати на зміну виду дієслів (наси^пАти (що робити? недоконаний вид) і насИпати (що зробити? доконаний вид); нарі^зАти (що робити? недоконаний вид) і наріЗати (що зробити? доконаний вид) чи навіть частин мови (біГом (ким? чим? іменник) і бігОм (у який спосіб? прислівник)).

У різних регіонах України можна почути твої замість твої, твого замість твого, лю^блю замість люблЮ. Це регіональна особливість. Це явище має назву **«діалектний наголос»**. Діалектний наголос не є літературною нормою, тому для спілкування варто використовувати слова з загальнолітературним наголосом, який зафіксовано в орфоепічному словнику. Діалектні наголоси можна почути в живому мовленні жителів певних регіонів. Інколи також його можна зафіксувати у творах мистецтва (піснях, віршах тощо). Наприклад, у постмодерніста Ю. Іздрика є такі рядки:

*хто тебе мила вимолив?
хто тебе з неба виманив?
звідки ти щастя випало?
взяло мене і випило...*

Завдання 1. Викресліть у кожному рядку слова з варіантним наголошуванням.

- 1) мабу́ть – а́дже – зо́крема – та́кож – о́тже – за́вжди – ві́дтак – по́заяк;
- 2) алфа́віт – за́понка – пере́пис – по́милка – мере́жа – ні́здря – жа́люзі – спи́на;
- 3) но́вий – я́сний – ве́сняний – ти́сний – фа́ховий – діло́вий – че́рговий – ста́рий.

Завдання 2. Допишіть на місце пропуску слово з довідки, позначте наголос (одне слово можна використати двічі з різним значенням).

Довідка. ві́домість, ви́года, о́рган, по́діл.

1. підписа́ти _____
2. _____ сукні́
3. _____ в готе́лі
4. фінансо́ва _____
5. _____ вла́ди
6. _____ терито́рії
7. _____ з потужни́м звучання́м
8. _____ у свої́й сфе́рі